

ŞEM'Î, Konyalı

(ö. 1839 [?])

Saz şairi.

Konya'da dünyaya geldi. Adı Ahmed'dir. Ömrünü bu şehirde geçirdiğinden daha çok Konyalı Şem'î diye anılır. Kaynaklarda 1198'de (1784) doğduğu belirtilmekle beraber şairin hacca gidişi vesilesiyle söylediği iki şiiri bu tarihi doğrulamamaktadır: "Elli beş-elli altı yaşında Hak etti nasip / Verdi Şem'î'nin murâdın hazret-i rabbü'l-enam" (Halıcı, s. 53); "Sene bin iki yüz kırk ikide Şem'î gedâ / Sebeb-i hac ile cânân iline eyler sefer" (a.g.e., s. 14). 1242 (1826) yılında elli beş veya elli altı yaşında olduğuna göre şairin doğum yılının 1187 (1773) olduğu söylenebilir. Babası helvacı Mehmed Ağâ'dır. Düzenli bir eğitim görmemekle birlikte çocukluğundan itibaren bir kültür ve sanat ortamında yetişti. İleri sayılabilecek yaşlarda çırağı Silleli Sürûrî'den okuma yazma öğrendi. İrticâlen şiir söyleme yeteneğinden dolayı kendisine "Şem'î" (çevresini aydınlatan kimse) mahlası verildi.

Helvacılığı öğrenmesine rağmen bu mesleği yapmayan Şem'î gençlik dönemini solumsuzca geçirdi ve rindâne bir hayat yaşadı. O yıllarda Konya'da Türbe ve Ayakçı adını taşıyan iki kahvehane âşıkların çalıp söylediği, bundan dolayı saza meraklı gençlerin uğrayıp âşıklık mesleğini öğrendiği yerlerdi. Şem'î'nin âşıklığı öğrenmesinde bu iki kahvehanenin önemli bir yeri vardır. Türbe Kahvehanesi'ni çalıştıran saz şairi Âşık Dertli, Şem'î'deki kabiliyeti görünce ona ilgi gösterdi. Şem'î de giderek âşıklıkta ilerledi; bu kahvehanede irticâlen söylediği şiirler, hazırladığı muammalar, katıldığı atışmalar kendisine ün kazandırdı. Bir müddet sonra bunlara Silleli Âşık Sürûrî'nin katılmasıyla Türbe Kahvehanesi Konyalılar için önemli bir mekân haline geldi. Mevlâî Dergâhı postnişini Mehmed Hemdem Said Çelebi de bu üç âşığa büyük ilgi duydı. Uygun bir mekân olmayan Türbe Kahvehanesi'ni yıktırarak yerine ortasında bir havuz bulunan ferah bir kahvehane inşa ettirdi. Mevlânâ Dergâhı'na Dutlu'dan getirilen sudan kahvehaneye su verdi. Burada yetişen pek çok âşık gibi Şem'î de birkaç defa İstanbul'a giderek III. Selim'in huzurunda sanatını icra etti. I. Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar ayakta kalan ve Sulu Kahve diye anılan Türbe Kahvehanesi, Konya'da halk kültürü ve sanatının merkezi olmuştur.

Konyalı Şem'î divanının ilk sayfası (İstanbul, ts.)

Şem'î'nin şöhretinin İstanbul'da yayılması ve sarayda düzenlenen saz meclislerini yönetecek duruma gelmesi ona olan ilgiyi arttırdı. Padişah kendisine İstanbul'da kalmayı teklif ettiyse de kabul etmedi. Bunun üzerine şaire Konya'da çarşı ağalığı görevi verildi. Bu görev Şem'î'nin Konya'daki itibarını yükseltti, ayrıca su memurluğu da yaptı. Esnafın birçok işi Şem'î vasıtasıyla yürütüldü. Hemdem Said Çelebi'ye samimiyetle bağlanan Şem'î, en güzel şiirlerini Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve onun evlâdı için söyledi; Hemdem Said Çelebi'nin konağındaki saz sohbetlerinde aranan bir isim oldu. Âşık Dertli, Şem'î'nin çırağı Âşık Sürûrî, Mevlâî şair ve neyzenlerinden Hulûsi Dede, Niyâzi Dede, Derviş Hasan gibi şahsiyetler bu sohbetlerin diğer önemli isimleridir. Şem'î hayatının sonlarında çarşı ağalığı görevini bıraktı. Ardından defnedileceği yeri belirledi ve son şiiri olan koşmada, "Gönüller bâbında beysin paşasın / Mevlâm ömür versin binler yaşınsın / Yetiş ey bî-vefâ helâllaşınsın / Şem'î ecel câmin içti gidiyor" (a.g.e., s. 84) diyerek 1839 yılında muhtemelen altmış altı veya altmış yedi yaşında vefat etti. Mezarının çeşitli tarihlerde imar çalışmaları dolayısıyla kaldırılmak istenmesi, ancak kaldırılmaması halk arasında bu mezarla il-

gili çeşitli menkıbelerin yayılmasına yol açmıştır.

Türk âşıklık geleneği içinde önemli bir yere sahip olan Şem'î'nin 200 civarında şiiri tesbit edilmiş ve Fevzi Halıcı tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.). Hem aruz hem hece vezni kullanan şairin gazel, divan, kalenderî, koşma, semâî ve destan nazım biçimleriyle olan şiirlerinin konusunu münâcâtlar, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Kerbelâ, Kâbe ve Mevlânâ sevgisi gibi şiirlerle aşk, kişisel duygular, Konya, Konya'nın güzellikleri ve tabiat oluşturmaktadır. Şiirlerinde Âşık Ömer'in etkisinden kaldığı görülmektedir. Diğer saz şairlerinden farklı olarak Şem'î âşık edebiyatının ana nazım biçimi olan koşmayla sadece yirmi iki şiir söylemiş, semâî biçimini ise hiç kullanmamış, daha çok murabbâı andıran semâiler yazmıştır. Genellikle saz şairlerinde görülen ölçü, kafiye ve durak kusurları Şem'î'nin şiirlerinde fazlaca yer almaktadır. Özellikle dinî-tasavvufî terimlere, Farsça ve Arapça tamlamalara yer veren şairin dili diğer saz şairlerine göre ağır sayılır. Gerek dili gerekse tercih ettiği nazım biçimleri bakımından daha çok klasik Türk şairlerine yaklaşan Şem'î'nin divanı (*Divân-ı Şem'î*), ilk defa İstanbul'da 1287'de (1870) basılmış, kısa sürede birçok baskısı yapılmış, bu arada tarihsiz baskılar da gerçekleştirilmiştir (a.g.e., s. 124-126).

BİBLİYOGRAFYA :

Şem'î, *Divân-ı Şem'î*, İstanbul, ts. (Şirket-i Sahâfiyye-i Osmâniyye); Sadettin Nûzhet - Mehmet Ferit, *Konya Vilâyeti Halkıyat ve Harsiyâtı*, Konya 1926, s. 53-58; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 1790-1792; İbrahim Aczi Kendi, *Âşık Şem'î Konuşuyor*, Konya 1951; Feyzi Halıcı, *Âşık Şem'î: Hayatı ve Şiirleri*, Ankara 1982; Mehmet Sarı, *Osmanlıca Örnek Metinlerle Edebiyat Araştırmaları*, Ankara 2007, s. 315-344; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 2874; "Şem'î Ahmed", *TDEA*, VIII, 128-129; Koyunoğlu Kitaplığı, cökn nr. 11361, 11362, 11363, 11446, 11447, 11449, 11452; M. Ferit Uğur Vakfı, Mevlânâ Müzesi, cökn nr. 1187.

NURETTİN ALBAYRAK

ŞEM'Î, Prizrenli

(ö. 936/1529-30)

Divan şairi.

Üsküp yakınlarındaki Prizren'den olup Türk edebiyatında "Şem'î" mahlasını kullanan on şairden biridir (Karavelioğlu, XXXII [2005], s. 65-80). Asıl adı bilinmemektedir. Ailesi ve öğrenimi hakkındaki bilgiler de son derece sınırlıdır. Hayatı boyunca belirli bir işle uğraşmadığı için düzenli bir eğitim alamadığı söylenebilir de

şairlerinden kendini yetiştirdiği anlaşılmaktadır. İstanbul'daki Şeyh Vefâ Hankahı'nda Ali Dede'ye (ö. 917/1511-12) intisap ederek kendisinden tasavvuf terbiyesi aldığı ve uzun süre burada inziva hayatı yaşadığı bilinmektedir. Latîfî ve Âşık Çelebi, Şem'î'yi dünya işlerine kıymet vermeyen, derviş tabiatlı bir kimse diye niteler. Sehî onun Mevlevî olduğunu ve Ali Dede'nin müntesiplerini irşad etme amacıyla Edirne'de debâğlar çarşısı içindeki Şeyh Muslihuddin Dergâhı'nın şeyhliğine tayin edildiğini ve bir süre burada kaldığını söylemektedir. Âşık Çelebi, Şem'î'nin geçimini Vezir Pîrî Paşa'nın in'âmılarıyla sürdürdüğünü belirtmektedir. *Kühû'l-ahbâr*'da onun Mesîhî'nin yakın arkadaşı olduğu kaydedilmektedir. Kaynaklarda Şem'î'nin bir gece elindeki mumla (şem') dostlarını, "Bu gece Şem'î'nin şebistânı vardır" diyerek davet ettiği ve o gece uykuya dalıp bir daha uyanmadığı bildirilir. Mezarı İstanbul'da Şeyh Vefâ Camii hazîresindedir. Vefatına Edirneli Nazmî, "Meskenin nûr ede Şem'î ol Ahad" (936) mısrayla tarih düşürmüştür.

Şem'î'nin şairliği hemen bütün kaynaklarda mahlası ile mum arasındaki ilişki ve mumun ışığı, aydınlatma özelliği, parlaklığı göz önüne alınarak anlatılmış, âşıkane, mestâne ve yürek yakan şiirler söylediği belirtilmiştir. Hasan Çelebi'ye göre Şem'î olgun sözlü, açık söyleyişli bir şairdir; güzel söz söyleyenler onun etrafında pervane gibi döner. Âşık Çelebi, gönül okşayan şiirlerinin bulunduğunu söylerken çağdaşı olan şairlerden aşağı kalmadığını ve hiç kimsenin aşk beldesine onun kadar rehberlik edemeyeceğini vurgular. Türkçe'yi ustaca kullanan şair şiirlerinde halk söyleyişleriyle atasözü ve deyimlere çokça yer vermiştir. Şem'î, divanının bir yerinde kendisinin Necâtî gibi bir şair olduğunu iddia eder (Okun attı yayın yastı Necâtî / Yürü var Şem'îyâ meydan senindir).

Şem'î divanının müstakil bir nüshası Hayati Develi'nin özel kütüphanesinde olup Kahire Millî Kütüphanesi ile John Rylands Kütüphanesi'ndeki divanlar mecmuasında derkenar halinde mevcuttur. Murat Ali Karavelioğlu, bu üç nüsha ile şiir mecmualarındaki manzumelerinden hareketle bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.). Buna göre divanda on beş kaside, kırk dokuz beyitlik bir mesnevi, ikisi murabba, biri muhammes olmak üzere üç musammat, 191 gazel, dört kıta ve iki beyit yer almaktadır. Kasideler Yavuz Sultan Selim, Kanûnî Sultan Süleyman, Pîrî Mehmed Paşa, Makbul (Maktul) İbrâhim Paşa ve Tâcîzâde Câfer Çelebi için yazılmıştır. Os-

manlı Müellifleri'nde Şem'î'nin başta *Megnevî* şerhi olmak üzere çok sayıda şerh yazdığı belirtilmekteyse de sözü edilen kişi 1602'den sonra vefat eden Şem'î'dir. Hüseyin Ayvansarayî, Esrar Dede ve Ali Enver de Prizrenli Şem'î ile şârih Şem'î'yi birbirine karıştırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem'î'nin Divanı'nın Edisyon Kritiği ve İncelenmesi (haz. Murat Ali Karavelioğlu, doktora tezi, 2005), MÜ Türkîyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 659-670; Sehî, *Tezkire*, s. 108-109; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 251^a; a.e.: *İnceleme-Tenkitli Metin* (haz. Filiz Kılıç, doktora tezi, 1994), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 811-812; Latîfî, *Tezkiretül's-şuarâ ve tabîratül'n-nuzamâ* (haz. Rıdvan Canım), Ankara 2000, s. 333; Beyânî, *Tezkire* (haz. İbrahim Kutluk), Ankara 1997, s. 139-140; *Kühû'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 235; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 524-525; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 332; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye* (haz. İlhan Genç), Ankara 2000, s. 261; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 111; *Sicill-i Osmânî*, III, 170-171; *Osmanlı Müellifleri*, II, 258; İsmail E. Erünsal, "Kanuni Sultan Süleyman Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *Osm.Ar.*, sy. 4 (1984), s. 1-17; İsmail Ünver, "Şem'î Şem'ullah", *TDL*, sy. 397 (1985), s. 38-43; Ferhat Tamir, "16. Yüzyıl Tezkirelerine Göre Prizrenli Şair Şem'î", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, III/1, Ankara 1987, s. 83-88; Murat Ali Karavelioğlu, "Klâsik Türk Edebiyatında Şem'î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem'î", *TDED*, XXXII (2005), s. 65-80; M. Baha Tanman, "Şeyh Vefâ Külliyesi", *DBİst.A*, VII, 175.

MURAT ALİ KARAVELİOĞLU

ŞEMMÂH b. DIRÂR

(الشَّمَّاح بن دِرَّار)

Ebû Sa'de (Saîd) eş-Şemmâh b. Dirâr b. Harmele b. Sinân b. Ümeyye el-Mâzinî ez-Zübyânî el-Gatafânî (ö. 30/650 [?])

Muhadram Arap şairlerinden.

Kays kabilesinin birer gözü görmeyen beş şairinden biri olup (diğerleri: Temîm b. Übey, Râf en-Nümeyrî, Humejd b. Sevr, İbn Ahmer el-Bâhilî) adı Ma'kıl'dır. Ailesinin kabile içindeki etkinliği ve Ma'kıl'ın kendisine olan aşırı güveni sebebiyle kibirlenmesinden dolayı "Şemmâh" lakabını almış olmalıdır. Şair bir aileden gelen Şemmâh'ın Müzerriid ve Cez' adlı iki kardeşi, Müzerriid'in oğulları Hasan ve Küseyyir ile Cez'in oğlu Cebbâr da şairdi. Müzerriid'in aksine yeğenleriyle iyi geçinen kuran Şemmâh bazı geçirilen onları da yanında götürdü. Çocuk yaşta için babası ölen Şemmâh kardeşleriyle birlikte anneleri Muâze bint Halef'in himayesinde büyüdü. Muâze'nin,

ailenin sorumluluğunu taşıyan Şemmâh ile Cez'i ağabeyleri Müzerriid'den daha çok sevdiği ve onun kardeşlerini kıskandığı belirtilir (İbn Abdürabbih, IV, 299). Müzerriid'in, şiirlerinde annesini olumsuz ifadelerle anması bu yüzden olmalıdır. Şemmâh, Kelbe bint Cevvâl adında bir kızla evlenmek üzere anlaşmışken bu sırada çıktığı bir seyahatten henüz dönmeden Kelbe ile kardeşi Cez' evlendi (*Divân*, s. 455). Şemmâh bu olaydan sonra kardeşiyle hiç konuşmadı ve onu hicvetti. Dubâ', Âişe ve Benî Süleym'den Hind adlı kızlarla mutsuz evlilikler yaptı. Kendisi kısa boylu ve çirkin olmasına rağmen çok güzel olan Hind'den ayrılışı onun ruhunda derin etkiler bıraktı, kendine güveni sarsıldı ve bu ruh halini bir şiirinde dile getirdi (*a.g.e.*, s. 287-295). Şiirlerinde sevgili olarak Leylâ, Süleymâ, Meylâ ve Ümmü Haşrec'in adları da geçmektedir (*a.g.e.*, s. 73, 74, 78, 129, 130, 135, 151, 161, 212, 309, 310, 377). Onun sıkıntıları yüzünden çokça seyahat ettiği, çöllerde dolaştığı, Suriye, Irak ve Mısır ile Medine'yi gezdiği şiirlerinden anlaşılmaktadır (Selâhaddin el-Hâdî, s. 110).

Kabilesinin topluca İslâmiyet'i kabul etmesinden önce müslüman olan Şemmâh'ın Resûlullah'ı görüp görmediği, dolayısıyla sahâbeden sayılıp sayılmayacağı konusu tartışmalıdır. Kâdisiye Savaşı'ndan evvel Hîre'ye gönderilen bir seriyyeye ve Kâdisiye Savaşı'na katıldı; Hz. Ömer'in Kâdisiye'de bir araya getirdiği hatip ve şairler arasında yer aldı. Azerbaycan ve Ermenistan fetihlerinde (22/642) Şemmâh'ın adı Bukeyr b. Şeddâd ile birlikte anılmakta, Mugan savaşında Saîd b. Âs'ın yanında bulunduğu zikredilmektedir. Onun bu savaşta şehid olduğuna dair rivayetler isabetli görülmemiştir; çünkü savaşın ardından yapılan antlaşma metninin hazırlanmasında Şemmâh da bulunmuştur. Saîd b. Âs'ın Kûfe valiliğine getirilmesinden (30/650) sonra Muganlılar'la müslümanlar arasında meydana gelen çatışmaların birinde Şemmâh'ın Saîd b. Âs'la beraber bulunması ve bu sırada şehid düşmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Şemmâh'ın 30-32 (650-652) yılları arasında altmış beş yaşlarında öldüğü tahmin edilmektedir. Yeğeni Cebbâr onun için bir mersiye yazmıştır (*a.g.e.*, s. 90).

Çağdaşı bazı şairler gibi Şemmâh'ın da dinî hassasiyetinin zayıf olduğu kaydedilmektedir. İnsanları rahatsız etmek istemeyen bir tabiata sahip olduğu için fazla hiciv şiiri yazmayan Şemmâh'ın kendi kabilesini ve misafirlerini hicvettiğine dair